

Pácl, Pavel

Volný čas obyvatel

In: Frolec, Václav. *Horní Věstonice : společenské a kulturní proměny jihomoravské vesnice*. Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1984, pp. [513]-524

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121922>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

XV. VOLNÝ ČAS OBYVATEL

Pavel Pácl

Výzkum trávení volného času obyvatel Horních Věstonic sledoval dva cíle, které ovšem byly navzájem neoddělitelně spojeny. Byla to především bezprostřední snaha přispět z tohoto hlediska k ucelenému obrazu současného života jedné jihomoravské vesnice v pohraniční oblasti a podat tak svědectví o obrovských přeměnách, kterými v období rozvinutého socialismu prochází. K výzkumu jsme však přistupovali i z obecnějších hledisek. Úsilí o odstranění rozdílů mezi městem a venkovem, o sblížení životního způsobu obyvatel obou kategorií, je jedním z nejnákladnějších úkolů socialistického státu. Tento proces je pochopitelně dlouhodobý a probíhá v mnoha etapách a fázích; avšak také pro jeho hlubší poznání a řízení má jednorázová výzkumná sonda v ohraničené lokalitě svůj smysl.¹ Těžko rozhodnout, kterému z těchto cílů provedený výzkum vydatněji posloužil; každopádně nám však prolínání obou hledisek dovozuje interpretovat získané výsledky mnohem šířeji a poučeněji.

Náš výzkum volného času se soustředil především na skutečné trávení víkendu 16.–18. května 1975, přičemž za respondenty nám sloužil prakticky úplný soubor ekonomicky činných obyvatel Horních Věstonic. Ze 190 osob, s nimiž se uskutečnilo standardizované interview, bylo 46 % mužů a 54 % žen, jejichž průměrný věk činil zhruba 36 let (20 % do 25 let, 35 % mezi 26–35 lety, 16 % mezi 36–45 lety, 24 % mezi 46–55 lety, zbytek nad 55 let). Hledisko nejvyššího dosaženého vzdělání rozčlenilo zkoumaný soubor následovně: 6 % respondentů nemělo dokončeno základní vzdělání a bylo zároveň nevyučeno (jakémukoliv oboru), 53 % dotazovaných mělo ukončeno základní vzdělání nebo bylo vyučeno, čtvrtina dotazovaných splňovala oba požadavky, 6 % respondentů mělo nižší střední vzdělání a 10 % se vykazovalo maturitou nebo vysokou školou. Pokud jde o povolání, pak 40 % dotazovaných pracovalo v místním jednotném zemědělském družstvu (zhruba stejným dílem mezi nimi byli zastoupeni pracovníci rostlinné výroby, živočišné výroby a mechanizátoři); zbytek ekonomicky činných z vesnice pak pracoval v okolních podnicích, přičemž asi 20 % šetřených pracovalo v nemanuálních povoláních. Čistý měsíční

rodinný příjem na osobu činil v domácnostech respondentů v průměru zhruba 950,- Kčs (podle jejich výpovědí).

Už těchto několik základních údajů si zaslouží alespoň stručný komentář. Základním sociologickým důsledkem společenských přeměn, které na naší vesnici v období socialistického rozvoje probíhají, je skutečnost, že pojem vesnice přestal být z hlediska povolání jejích obyvatel synonymem pro pojem zemědělství.² Horní Věstonice nejsou v tomto směru žádnou výjimkou, přestože leží v jedné z nejúrodnějších oblastí naší republiky, přestože se nejbližší město (Mikulov) nevyznačuje nijak zvlášť rozvinutým průmyslem a přestože konečně – z hlediska nedávné historie – byla to právě úrodná zemědělská půda, která byla hlavním motivem přistěhování nových obyvatel Horních Věstonic po osvobození. Základním faktorem, který mění dosavadní tradiční životní způsob vesnice (jež si i noví pováleční obyvatelé přivezli ze svých úvodních vesnických domovů), je pochopitelně kolektivizace a postupné zprůmyslňování zemědělství; nicméně zaměstnání stále širšího podílu vesnických obyvatel v nezemědělských profesích může tento proces ještě více dynamizovat. Jiným typickým rysem současné vesnice, který rovněž dokumentují Horní Věstonice (a který je velmi úzce spojen se změnami v životním způsobu), je rostoucí vzdělání jejích obyvatel.³ Za zmínku konečně stojí také vysoká životní úroveň, prezentovaná nejenom příznivou výškou průměrného měsíčního čistého příjmu na hlavu v domácnostech respondentů,⁴ nýbrž i např. údajem o vlastnictví osobního vozu (27 % dotazovaných odpovědělo, že vlastní auto). Vcelku se dá i z těchto několika základních údajů konstatovat, že Horní Věstonice jsou typickým příkladem prosperující jihomoravské vesnice, a to navzdory tomu, že drtivá většina jejích obyvatel zde našla svůj nový domov teprve před třiceti lety či později. (Z respondentů, zahrnutých v našem souboru, jich pouhé 1 % žilo ve vesnici před rokem 1945; 38 % jich přišlo v období let 1945–1947, 10 % v letech 1948–1955, 26 % po roce 1955 a konečně zbytek – celá čtvrtina, rekrutující se pochopitelně z těch nejmladších – se zde narodila.)

A nyní k vlastním zjištěním o volném čase. Zkoumaný víkend 16.–18. května 1975 jsme si rozdělili do sedmi časových úseků (páteční večer, sobotní a nedělní dopoledne a večer), v nichž jsme se podle zkušeností z předešlých výzkumů dotazovali na konkrétní činnost respondentů v rozhodujících půlhodinách (dopoledne mezi 10.00–10.30 hod., odpoledne mezi 15.30–16.00 hod. a večer mezi 20.30–21.00 hod.). Vykonávané aktivity jsme podle jejich náplně třídili do devíti větších souhrnných kategorií, rovněž už osvědčených v našich předešlých výzkumech. Základní zjištění obsahuje následující tabulka.

(V řádcích tabulky jsou podíly výskytu jednotlivých skupin aktivit v jednotlivých fázích víkendu; součet řádků činí 100 %. Skupina čís. 1 jsou profesionální pracovní aktivity, skupina čís. 2 práce v domácnosti nebo v domácím hospodářství, skupina čís. 3 osobní záliby, skupina čís. 4 kulturní aktivity nižší úrovně (např. sledování televize), skupina čís. 5 kulturní aktivity vyšší úrovně (např. četba krásné literatury, divadlo), skupina čís. 6 společenské aktivity spojené s rodinným životem, skupina čís. 7 společenské aktivity spojené s širší veřejností, skupina čís. 8 aktivity spojené se sportem nebo s pobytem v přírodě a konečně skupina čís. 9 pasivní odpočinek.)

Sebrané údaje obsahují všechny rysy, charakteristické pro trávení víkendu současné vesnice;⁵ o některých menších výjimkách se zmíníme zvlášť.

Údaje o podílu profesionálních aktivit (sloupec čís. 1) jasně dokazují, že dvoudenní víkend má už své pevné místo i na vesnici. Nejvyšší podíl pracovních aktivit jsme našli v sobotu dopoledne a odpoledne; i v těchto fázích víkendu však nepracovaly přes čtyři pětiny obyvatel vesnice, což současně znamená i většinu těch, kdo jsou zaměstnání v místním JZD. I to je jeden z důkazů postupného zprůmyslňování zemědělské práce.

Čas osvobozený od profesionálních pracovních aktivit však zdaleka automaticky neznamená volný čas. Svědčí o tom údaje o práci v domácnosti nebo

Fáze víkendu	Souhrnné skupiny aktivit								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Pátek 16. V. večer (20.30–21.00 hod.)	3 %	17 %	1 %	51 %	3 %	5 %	6 %	–	14 %
Sobota 17. V. dopoledne (10.00–10.30)	18 %	59 %	5 %	1 %	–	5 %	2 %	1 %	9 %
Sobota 17. V. odpoledne (15.30–16.00)	13 %	50 %	6 %	2 %	1 %	7 %	7 %	2 %	12 %
Sobota 17. V. večer (20.30–21.00)	1 %	9 %	–	61 %	1 %	8 %	9 %	1 %	10 %
Neděle 18. V. dopoledne (10.00–10.30)	7 %	59 %	6 %	6 %	1 %	6 %	1 %	3 %	11 %
Neděle 19. V. odpoledne (15.30–16.00)	6 %	24 %	4 %	6 %	1 %	11 %	8 %	23 %	17 %
Neděle 19. V. večer (20.30–21.00)	1 %	5 %	1 %	60 %	1 %	7 %	6 %	1 %	18 %

domácím hospodářství (sloupec čís. 2). Právě v tomto směru se vesnice nejpodstatněji odlišuje ve svém způsobu života od života městských obyvatel. Soukromý rolník v minulosti prakticky vůbec neodlišoval svou profesionální práci od práce v domácnosti; obě sféry se prolínaly, jedna byla součástí druhé a naopak. Jakkoli je dnes už drtivá většina půdy združstevněna, způsob života vesnických obyvatel stále ještě ovlivňuje existence drobných domácích hospodářství (které ostatně zde vlastní i většina těch obyvatel, kteří profesionálně v zemědělství nepracují). Většina pracovních neprofesionálního času je tedy na vesnici vázána právě k domácnosti a k domácím hospodářstvím. Plná pětina dotazovaných pracovala v Horních Věstonicích v sobotu dopoledne přímo na svém záhumenku (jednalo se konkrétně o okopávání vinic); další dvě pětiny obyvatel (zejména ženy) byly vázány bezprostředními domácími povinnostmi. V sobotu odpoledne byla situace jen o málo příznivější; třetí výron domácích povinností se konečně objevil v neděli dopoledne. Skutečným aktivitám volného času se tak např. v sobotu dopoledne věnovalo pouze 23 % šetřených obyvatel.⁶

Přístup k volnému času vůbec, jeho uznávání za životní hodnotu a za potenciální prostor pro rozvoj vlastní osobnosti, je jednou z klíčových otázek při sblížení městského a vesnického způsobu života. Na venkově stále ještě působí silná tradice pojmání volného času jako zahálky, jako něčeho nepatřičného; čas nenaplněný prací je tu stále ještě pokládán za čas promarněný. I když kolektivizace zemědělství definitivně oddělila profesionální práci od práce v domácnosti, údaje z Horních Věstonic znovu dokazují, že domácí hospodářství je z hlediska volného času člověka stále značným závažím.

Zajímavé bylo z tohoto hlediska i rozložení odpovědí respondentů na úvodní otázku dotazníku, která zněla: *Když nemáte pracovní sobotu, který den víkendu si více odpočínáte? Kdy cítíte, že máte větší volno? V sobotu nebo v neděli?* Pouhá 2 % dotazovaných dala přednost sobotě, 17 % respondentů volilo odpověď „oba dny stejně“, 69 % označilo za „svátečnější“ den neděli a konečně 12 % dotazovaných si přímo vynutilo zavedení další kategorie, s kterou původní znění dotazníku nepočítalo, totiž „nemám vůbec volný čas“. Ostatně i údaje zachycené v tabulce ukazují, že relativně nejvolnější fází šetřeného víkendu (kromě večerů) bylo právě nedělní odpoledne, kdy se skutečným aktivitám volného času věnovalo 70 % dotazovaných obyvatel.

[249] Právě zvýšený důraz na svátečnost neděle na úkor volné soboty je rovněž jedním z typických rozdílů v trávení víkendů mezi městskými a venkovskými obyvateli.

Třetí skupina aktivit, totiž osobní záliby, byla v průběhu víkendu v Horních Věstonicích zastoupena dosti slabě; v tomto směru se však obyvatelstvo venkova od měst nijak zvlášť neodlišuje. Konec týdne je obecně charakterizován dosti nízkým zastoupením osobních zálib; je to pravděpodobně tím, že jsou to činnosti vesměs spíše individuální, zatímco víkend dává možnost realizace přece jen rodně kolektivnějších aktivit. Osobní záliby byly ostatně v Horních Věstonicích v drtivé většině zastoupeny pouze jedinou činností, a to zahrádkářením.

Nižší kulturní aktivity (sloupec čís. 4) dosáhly nejvyšších podílů o všech třech víkendových večerech. Také ony byly reprezentovány téměř výhradně jedinou konkrétní činností, kterou bylo sledování televize. Jen 2 % z šetřených obyvatel navštívilo během celého sledovaného víkendu kino, minimálně byl také zastoupen poslech rozhlasu či četba denního tisku a časopisů. Vyšší kulturní aktivity se vyskytly v průběhu celého víkendu vůbec nejslaběji; 3 % respondentů se v pátek večer věnovala vlastní umělecké činnosti (pravděpodobně kroužek LUT), pouze čtyři z šetřených obyvatel sáhli alespoň v jedné ze sledovaných půlhodin po krásné literatuře. Ostatní činnosti, zahrnuté do této skupiny, jako např. návštěva divadla, studium odborné literatury, poslech vážné hudby apod., nebyly prakticky obsazeny vůbec. Dá se

[518]

řící, že jediným „kulturním vyžitím“ Horních Věstonic ve sledovaném vikendu bylo sledování televize; ve všech třech večerech u ní seděly téměř dvě třetiny obyvatel. Jakkoliv je opět obecnějším jevem, že kulturní aktivity jsou spíše záležitostí města než venkova, údaje z Horních Věstonic byly v tomto směru i pod průměrnou venkovskou úrovní. K některým aspektům kulturního života této vesnice se však ještě vrátíme.

[250]

Sloupec čís. 6 ukazuje zastoupení společenských aktivit spojených s rodinným životem, jako je hra s dětmi, návštěvy příbuzných či rodinné oslavy; v sloupci čís. 7 jsou uvedeny společenské aktivity spojené s širší veřejností, např. styky se sousedy, návštěvy hostinců, ale i schůze atd. Obě skupiny byly obsazeny zhruba v průměru; netradičně slabě byl však podle těchto údajů navštěvován místní hostinec (nejvyšší návštěva – totiž 4% respondentů – v sobotu večer).

Aktivity spojené s pobytem v přírodě a sportem (sloupec čís. 8) doznaly nejvyššího zastoupení v neděli odpoledne, konkrétně procházkami na okolí (9%) a sportovním diváctvím (6%). V ostatních fázích vikendu byly obsazeny minimálně. Zatímco městský víkend je charakterizován právě především útekem do přírody, pro venkovské obyvatelstvo, jemuž je příroda prakticky denním prostředím, není tento druh činností volného času natolik přitažlivý. Stejně tak je obecnějším je-

[519]

vem, že pasivní odpočinek (sloupec čís. 9) bývá o volném čase častěji zastoupen na venkově než ve městě, i když podíly, vykazované hornověstonickými respondenty, byly zejména v denních fázích víkendů (sobotní i nedělní dopoledne i odpoledne) přece jenom mírně nadprůměrné, tím spíše, že jejich podstatná část byla dotazovanými přímo označována za „nicnedělání“.

Zkoumaný víkend (dodejme ještě, že proběhl při mimořádně teplém počasí) byl tedy v Horních Věstonicích dost jednotvárný. Jeho večery byly jednoznačně charakterizovány sledováním televize, denní část soboty zabrala domácnost a domácí hospodářství, nedělní dopoledne se opět soustředilo na domácnost a teprve nedělní odpoledne vykazovalo relativně větší pestrost. Zdá se zároveň, že jednotvárnost víkendu negativně ovlivnila i skutečnost, že vesnice sama neposkytla svým obyvatelům dostatek příležitostí k různorodějším činnostem.

Vedle otázek, které zjišťovaly skutečné chování obyvatel Horních Věstonic o jednom konkrétním víkendu, byly jim v interview zároveň položeny dvě další v tomto znění: *Co vůbec děláte nejráději ve volném čase, bez ohledu na to, jestli je to všední den nebo neděle? Co byste uvedl(a) na prvním místě? – A co nejráději děláte ve volném čase hned potom? Co byste uvedl(a) na druhém místě?* Nejoblíbenější činnosti, uvedené v 1. i 2. volbě, jakož i pořadí celkové oblíbenosti shrnuje následující tabulka:

Pořadí	% 1. volby (celek = 100 %)	% 2. volby (celek = 100 %)	% celkové oblíbenosti (celek = 200 %)
1.	15,2 % četba krásné literatury	12,2 % četba krásné literatury	27,7 % četba krásné literatury
2.	12,5 % ženské ruční práce	11,7 % sledování televize	20,3 % ženské ruční práce
3.	9,2 % odpočinek, nicnedělání	8,3 % zahrádkaření	16,5 % zahrádkaření
4.	8,2 % zahrádkaření	7,8 % ženské ruční práce	13,9 % sledování televize
5.	6,0 % čtení tisku a časopisů	7,2 % čtení tisku a časopisů	13,2 % čtení tisku a časopisů
6.	5,4 % běžné ženské domácí práce	5,0 % péče o domácí hospodářství	12,5 % odpočinek, nicnedělání
7.	3,8 % péče o domácí hospodářství	4,4 % běžné ženské domácí práce	9,8 % běžné ženské domácí práce
8.	3,8 % procházky	4,4 % kutilství	8,8 % péče o domácí hospodářství
9.	3,3 % kutilství	3,3 % odpočinek, nicnedělání	7,7 % kutilství
10.	3,3 % aktivní sport atd.	2,8 % údržba domu atd.	6,0 % procházky atd.

Ze srovnání oblíbenosti jednotlivých činností ve volném čase a jejich skutečného výskytu v šetřeném víkendu pochopitelně vyplývají určité rozdíly; oblíbená činnost nemusí samozřejmě zdaleka být činností nejvíce frekventovanou. Část dalších rozdílů má pak zřejmě na svědomí jistá autostylizace respondentů; dotaz na skutečně vykonávanou činnost v konkrétním časovém úseku pro ni dává mnohem užší prostor než širěji koncipovaná otázka po oblíbené činnosti vůbec. Tato okolnost jistě alespoň částečně ovlivnila např. umístění „četby krásné literatury“. Víkend sám, jak už jsme také řekli, nemusí být navíc ideální příležitostí pro oblíbené činnosti jednotlivce; to zřejmě

[251] platí např. pro ženské ruční práce. Na druhé straně však přece jen lze nalézt mezi oblibou jednotlivých činností ve volném čase a jejich skutečným výskytem v šetřeném víkendu značnou podobnost; je až zarážející např. to, jak vysoko i v žebříčku oblíbených činností ve volném čase kladli respondenti nicnedělání a pasivní odpočinek, běžné ženské domácí práce (vaření, mytí, uklízení) nebo péči o domácí hospodářství. A tak i údaje o oblíbených činnostech ve volném čase potvrzují naše předcházející závěry, týkající se relativně nízké pestrosti zkoumaného víkendu či základního přístupu k volnému času vůbec, typického pro venkov obecněji.

Lze samozřejmě namítnout, že šetřený víkend nemusel být pro obraz o trávení volného času na konci týdne v Horních Věstonicích z různých příčin charakteristický a tudíž ani směřodatný. Také na tuto okolnost však dotazník pamatoval. Po dotazech na konkrétní činnost v jednotlivých fázích víkendu jsme se respondentů ptali: *Pověděl(a) jste nám, jak jste trávil(a) poslední sobotu a neděli. Trávíte podobně i své ostatní víkendy?* 57 % respondentů odpovědělo, že své ostatní víkendy tráví „úplně nebo skoro stejně“; 18 % volilo odpověď „občas to bývá jiné“, 7 % „většinou to bývá jiné“ a 18 % „takhle sobota a neděle byla výjimečná, vždycky to bývá jiné“. Dá se jinými slovy říci, že zachycený způsob trávení víkendu byl příznačný a víceméně se pravidelně opakoval zhruba u tří čtvrtin dotazovaných.

Řekli jsme už v komentáři k získaným údajům, že jednotvárnost zkoumaného

víkendu obyvatel Horních Věstonic byla negativně ovlivněna i tím, že vesnice sama neposkytla svým obyvatelům dostatek příležitostí k různorodějším činnostem. Přímou to potvrdily i odpovědi na některé další otázky, obsažené v našem interview. Jedna z nich zněla: *Myslíte si, že ve Věstonicích je dostatek možností k tomu, aby tu člověk mohl dobře trávit volný čas?* Pouze 10 % respondentů odpovědělo jednoznačně „ano“, 11 % dalších méně přesvědčeně „spíše ano“, zato 31 % tvrdilo „spíše ne“ a plných 44 % použilo rigorózní odpovědi „ne“ (zbytek se nerozhodl). Respondenti sami také odpovídali, co podle jejich názoru ve Věstonicích zejména chybí k lepšímu trávení volného času. Opět pouze 16 % respondentů nemělo v tomto směru žádný návrh. Zbylí dotazovaní se především shodovali v tom, že vesnici chybí biograf (78 %), kulturní dům, společenský dům nebo klub (22 %), možnost návštěvy divadla (16 %), jiné kulturní zařízení nebo kulturní činnost (12 %), sportovní zařízení nebo činnost (12 %), popřípadě něco jiného (9 %). (Dotazovaní měli neomezenou možnost voleb.)

Na druhé straně by však bylo zřejmým zjednodušením situace přičítat určitou jednotvárnost sledovaného víkendu v Horních Věstonicích beze zbytku na vrub nedostatečné nabídky příležitostí. Podobně jako vlastnictví domácího hospodářství do jisté míry deformuje strukturu volného času, prohlubuje určitým způsobem i celkový sklon k privatizaci životního způsobu. Tento jev není opět v současné době na vesnici výjimkou, byť působí v celkovém společenském kontextu poněkud paradoxně a je zřejmě přechodný. Tradiční společenský život vesnice se vyznačoval bohatými neformálními kontakty, silnou společenskou kontrolou a ve srovnání s městem zvýšenou kolektivností; anonymnost a z ní plynoucí privatizace byla základní sociologickou vlastností města. Současný sociální vývoj však privatizaci městského člověka do značné míry narušuje; jedinec je tu stále hlouběji vtahován do nových vazeb, ať už souvisejících s jeho zaměstnáním (zvyšující se mimopracovní styky) nebo s rostoucí závislostí na lokalitě (služby, veřejná činnost apod.). Naopak změněné ekonomické poměry na vesnici oslabily potřebu sousedských výpomocí, které byly základem neformálních kontaktů; ve stejném směru tu působí i podstatné zlepšení bytového fondu venkovských obyvatel a už zmíněná televizace (nesmíme zapomenout, že televize vlastně byla prvním masově kulturním prostředkem vůbec, při jehož rozšiřování držela vesnice krok s městem). Výsledkem toho je, že si venkov s městem částečně vymění sociální role; život ve městě se stává sociálně náročnější, život na venkově v sociální náročnosti polevil. Možnost zvýšené privatizace na vesnici může být dokonce přechodně pojímána jako žádoucí hodnota v konfrontaci s neodbytnějšími sociálními požadavky města; dá se předpokládat, že takto ji pociťuje alespoň část těch, kdo pracují sice ve městě, ale na vesnici bydlí (což je opět paradoxní, neboť tato kategorie obyvatel, která by měla vývoj vesnice dále dynamizovat, jej ve skutečnosti svým způsobem retarduje).

Ke všem těmto úvahám dává podněty další skupina údajů, které jsme získali z výzkumu volného času obyvatel Horních Věstonic a které jistý sklon k privatizaci životního způsobu přímo či nepřímo potvrzují. Dalo by se např. předpokládat, že při nedostatku příležitostí, které vesnice pro bohatší trávení volného času poskytuje, zde bude o to větší zájem o zájezdy, které zhruba dvakrát do roka pořádá místní družstvo. Přesto však jen 14 % šetřených obyvatel prohlásilo, že jezdí na každý nebo skoro na každý takový zájezd; 29 % se spokojilo s odpovědí „tak jednou ročně“, zatímco zbytek (57 %) prohlásil, že se zájezdů vůbec nezúčastňuje. Vůbec mobilita obyvatel byla v tomto směru nízká. Na otázku *Jezdíte někdy (sám – ne se zájezdem) na výlety mimo Věstonice? Jak často?* odpovědělo 39 % obyvatel „skoro nikdy nebo nikdy“, 28 % „méně než jednou měsíčně“, 25 % „asi tak jednou měsíčně“ a pouhých 8 % „každý nebo skoro každý týden“ (znovu si při tom uvědomme, že v šetření šlo o ekonomicky činné obyvatele a že např. důchodci, vyznačující se menší pohyblivostí, nebyli do vzorku zahrnuti). Bez zajímavosti nebyl ani nejčastější cíl takových výjezdů, pokud se vůbec uskutečňovaly; zhruba třetina byla orientována na návštěvy příbuz-

ných, asi pětina nejčastěji směřovala „do přírody na výlety“, o zbytek se přibližně stejným dílem dělily „větší nákupy ve městě“, „kultura ve městě“ a „jiné cíle“.

Z poněkud jiného úhlu se na probíraný problém podívaly dvě další otázky uskutečněného interview. Na dotaz *Máte ve Věstonicích nějakou skupinu přátel, partu známých, kamarádů, s nimiž se pravidelně scházíte?* odpovědělo jednoznačně „ano“ 50 % respondentů, odpověď „snad by se to tak dalo nazvat“ zvolilo 21 % dotazovaných, zatímco zbylých 29 % odpovědělo „ne“. Výrazně nižší, než bývá ve městech (ale také v průměrných venkovských obcích), byla v Horních Věstonicích veřejná angažovanost; dotazovaní ekonomicky činní obyvatelé na otázku *Máte nějakou, třeba i malou funkci v politické nebo společenské organizaci, spolku a podobně?* v 18 % případů odpověděli „ano, mám dvě nebo více takových funkcí“, ve 20 % případů „mám jednu takovou funkci“ a v plných 62 % případů odpovídali záporně.

A ještě jedna ilustrace toho, nakolik nízká je mobilita obyvatel Horních Věstonic ve volném čase. Jedna z položených otázek zněla: *Byl(a) jste v minulém roce na dovolené mimo Věstonice (alespoň týden vcelku)?* Kladně odpověděla méně než polovina (41 %) dotazovaných ekonomicky činných obyvatel; třech dotazovaných se otázka netýkala („nemám dovolenou“), zbytek (57 %) odpověděl záporně.

Užití empirické metody v sociologii má pochopitelně svá omezení, která na sebe mohou zvláště výrazně upozornit zejména při aplikaci na tak subtilní sféru lidského života, jako je volný čas. Nejvážnějším úskalím této metody je její staticnost. Sebrané údaje se ze všeho nejvíce podobají fotografii, která je sice schopna věrně zachytit realitu, avšak pouze v jediném okamžiku. Faktory, které k tomuto okamžiku vedly, i budoucí vývoj celé situace jsou záležitostmi teoretické interpretace. Navíc pak sebrané údaje – podobně jako fotografie – poměrně rychle stárnou a stávají se prakticky už v době svého zpracování historickým dokumentem.

Výsledky výzkumu trávení volného času v Horních Věstonicích mají – přes nesporné pozitivní momenty – přece jen poměrně daleko k našim představám o ideálním stavu v této sféře. Nelze však ztratit ze zřetele, že zde musíme hodnotit ze dvou hledisek, jak o nich byla řeč hned v úvodu této stati; jednak z obecnějšího hlediska formování socialistického způsobu života na vesnici, jednak z hlediska konečných fází onoho velkého pohybu obyvatel naší vlasti v prvních poválečných letech – totiž osídlování pohraničí. Je zřejmé, že v tomto směru jsou získané údaje z Horních Věstonic potěšitelné. Přes původní sociální heterogenitu poválečných obyvatel (ve vzorku jich 8 % pocházelo z Komni, 9 % z Dolních Bojanovic, 7 % z Vápenice a 76 % odjinud), přes skutečnost, že zde žijí maximálně ve druhé generaci, že v průběhu tří desetiletí tu mohly vzniknout jen zárodky příbuzenských vztahů, které jinak jsou pro venkov typické, a jen první obrysy něčeho, co by bylo možno nazvat sociální tradicí, dají se Horní Věstonice v mnoha směrech – jak bylo řečeno – srovnat i ve sféře volného času s průměrnými ukazateli vnitrozemských vesnic. A to je klad jistě nikoliv zanedbatelný.

V průběhu rozhovoru byla respondentům položena tato otázka: *Máte dojem, že lidé ve městě si žijí – vzhledem ke svému volnému času – lépe než lidé na vesnici?* Dotazovaní odpověděli takto: „rozhodně ano“ – 56 %, „spíše ano“ – 28 %, „nevím“ – 10 %, „na vesnici je to spíše lepší“ – 4 %, „na vesnici je to určitě lepší“ – 2 %. Vzhledem k analýze předcházejících údajů takovéto rozložení odpovědí nepřekvapuje. Tím spíše musí zaujmout rozložení odpovědí na otázku, která následovala: *A co vy sám (sama)? Kdybyste měl(a) možnost, přestěhoval(a) byste se raději do města?* 11 % respondentů odpovědělo „rozhodně ano“, 14 % „spíše ano“, 5 % použilo odpovědi „nevím“, 15 % se rozhodlo pro odpověď „spíše ne“ a zbytek, tedy 56 %, pro odpověď „rozhodně ne“.

Téměř tři čtvrtiny dotazovaných tedy pokládají Horní Věstonice – přes všechny nedostatky ve sféře volného času – za svůj jediný a neměnný domov. A to je rozhodně ten nejceněnější a nejpozitivnější údaj, který nám náš výzkum poskytl.

POZNÁMKY

- ¹ Laboratoř sociologického výzkumu filozofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně byla v 6. 5LP řešitelem etapy státního vědeckého plánu čís. VI-1/5-2/4, nazvané *Sbližování životních podmínek mezi městem a venkovem z hlediska velikosti, struktury a regulace volného času*.
- ² Podle výsledků *Sčítání lidu, domů a bytů z r. 1970* měla průměrná obec velikostní skupiny Horních Věstonic v České socialistické republice 32,2 % pracujících zaměstnáno v zemědělství a lesnictví. V téže průměrné obci bylo zaměstnáno 59,6 % pracujících mimo bydliště.
- ³ Vysokoškoláci a středoškoláci s odborným vzděláním tvoří dnes zhruba 10 % všech zemědělských pracovníků v ČSSR.
- ⁴ Pokud jde o družstevní zemědělce, v Jihomoravském kraji činil průměrný čistý příjem na hlavu jejich domácností v r. 1960 98 % stejné položky domácností dělníků a zaměstnanců; v r. 1970 ji však už o 17 % překročil (15 409,- Kčs proti 13 145,- Kčs).
- ⁵ Získané údaje komparujeme zejména s údaji *Šetření o využití času domácností ČSSR v r. 1967* (vyd. Federální statistický úřad, Praha 1969); tato publikace je poslední reprezentativní prací tohoto druhu u nás. Dílčí poznatky čerpáme z některých samostatných šetření Laboratoře sociologického výzkumu FF UJEP, jako např. *Rodinný život z hlediska volných sobot* (Brno, 1974 – pro Výzkumný ústav životní úrovně) nebo *Krátkodobá rekreace obyvatel plzeňské průmyslové aglomerace* (Brno 1975 – pro Výzkumný ústav cestovního ruchu).
- ⁶ Podle citovaného *Šetření o využití času domácností* měli v r. 1967 družstevní rolníci – muži ve všední dny 151 minut volného času a v neděli 423 minut volného času (proti 187 a 482 minutám u dělníků a 211 a 498 minutám u zaměstnanců) a družstevní rolnice ve všední dny 90 minut a v neděli 277 minut volného času (proti 106 a 353 minutám dělnic a 128 a 363 minutám zaměstnankyň).